

Wolfgang Streeck

DE FORTRENGTES TILBAKEKOMST SOM BEGYNNELSEN PÅ SLUTTEN TIL DEN NYLIBERALE KAPITALISMEN

Nyliberalismen kom med globaliseringen, eller globaliseringen med nyliberalismen. Slik begynte *den store regresjonen*.¹ I 1970-årene begynte kapitalen å bryte seg ut av de nasjonale rammene som den hadde måttet holde seg innenfor under gjenoppbyggingen av industrisamfunnene etter 1945.² Tiden var inne for å ta avskjed med full sysselsetting, stagnerende produktivitet, synkende profitter og stadig mer kravfulle fagforeninger i den modnede, statlig styrte kapitalismen. Veien til framtiden, til en ny ekspansjon som er enhver kapitalers hjertesak, førte utover til en uregulert, grenseløs global økonomi der markedet ikke lenger er innelukket i stater, men statene er innelukket i markedet.

Det nyliberale vendepunktet ble symbolisert med en ny gudinne kalt *TINA – there is no alternative*. TINAs presteskap rekker fra Margaret Thatcher via Tony Blair til Angela Merkel. Budskapet om TINA ble spredt med festlig sang av de forente økonomene i alle land. De som ville tjene dette budskapet, måtte anerkjenne kapitalens oppbrudd som en både naturlig og samfunnsnyttig nødvendighet, og de måtte aktivt hjelpe til å fjerne alle hindringer for kapitalens frammarsj. Hedenske praksiser som kontroll av kapitalbevegelser, statsstøtte og liknende måtte oppspores og utryddes. Ingen skulle lenger kunne lure seg unna «den globale konkurransen» og legge seg i nasjonale hengekøyer. Frihandelsavtaler som også omfattet internasjonale investeringer, skulle åpne markedene og beskytte dem mot statlig innblanding. «Global governance» skulle komme i stedet for nasjonale regjeringer. Velferdsstaten skulle vike plass for konkurransestaten i en ny æra av kapitalistisk rasjonalisering.³

Seinest siden slutten av 1980-årene har nyliberalismen vært den dominerende ideen, *la pensée unique*, på sentrum-høyre som på sentrum-venstre. De gamle politiske stridsspørsmålene ble betraktet som avgjort. Nå gjaldt det «reformer» for å øke den nasjonale «konkuranseevnen». De var like overalt: mer fleksible arbeidsmarkeder, forbedrede insentiver (positive øverst, negative nederst i inntektsfordelingen), privatisering, markedsutsetting som våpen i konkurransen om lokalisering og kostnader, men også som test på moralsk fasthet. I stedet for fordelingskonflikter kom teknokratisk påvisning av det økonomisk nødvendige og samtidig eneste mulige. Institusjoner, politikk og livsstil måtte tilpasse seg dette. Som en logisk

konsekvens skjedde det en degenerering av de politiske partiene. De forvandlet seg til «kartellpartier» som inntok statsapparatene, med synkende medlemstall og fallende valgdeltakelse, særlig i samfunnets underste del.⁴ Siden begynnelsen av 1980-årene har det dessuten skjedd en nedsmelting av faglig organisering, sammen med en dramatisk verdensomspennende tilbakegang i antallet streiker. Med andre ord: På bred front har det vært en demobilisering av etterkrigstidens deltakelses- og omfordelingsapparat. Dette har skjedd langsomt, men desto sikrere, og stadig mer blir det den rådende normaliteten.

Den nyliberale revolusjonen som prosess av institusjonell og politisk regresjon åpnet en ny tidsalder for *postfaktisk politikk*. Dette ble nødvendig fordi den nyliberale globaliseringens enhetsprogram var fjernt fra faktisk å levere den lovede velstanden for alle. Inflasjonen i 1970-årene fikk en hard slutt med arbeidsløshet. Deretter fulgte opphopingen av statsgjeld i åttiårene og sanering av statsfinansene gjennom sosialpolitiske «reformer» i nittiårene. Som kompensasjon for de statlige innstrammingene ble det åpnet for sjenerøse muligheter for gjeldsoppbygging i de private husholdene. Parallelt med dette sank veksten, mens ulikhet og gjeld økte: Ingen *trickle-down*, men i stedet *trickle-up* av det mest vulgære slaget. Det ble et stadig større inntekts-språk mellom individer, regioner, og i den europeiske valutaunionen mellom nasjoner. Det lovede tjeneste- og kunnskapssamfunnet viste seg å bli mye mindre enn det nedadgående industrisamfunnet. Slik vokste tallet på dem som den ekspanderende kapitalismen ikke lenger hadde bruk for. Vergeløst og uten å forstå det som skjedde ble befolkningen utsatt for forvandlingen av skattestaten til gjeldsstat, videre til konsolideringsstat med reduksjon av offentlig gjeld, og finanskriser med påfølgende statlige redningsaksjoner. Som resultat av dette befant store deler av befolkningen seg i en nedadgående spiral.⁵ Der hjalp hverken «global governance» eller de nasjonale demokratiske statsorganene som for dens skyld var blitt koblet av fra den kapitalistiske økonomien. For at dette ikke skulle bli farlig for globaliseringens vakre Nye Verden, trengtes forbedrede metoder for å skape konsensus og desorganisere motstand. Verktøykassen som var utviklet for dette formålet, var faktisk besnærende effektiv til å begynne med.

Den «postfaktiske tidsalder»

Løgner, også av det frekkeste slaget, har alltid forekommet i politikken. Tenk bare på Colin Powells powerpoint-presentasjon i FNs Sikkerhetsråd. Med ugjendrivelige bilder beviste han eksistensen av irakiske masseødeleggelsesvåpen. Når det gjelder Tyskland, vil noen fortsatt huske påstanden til en nå avdød sosialdemokratisk forsvarsminister om at de tyske troppene som var sendt til Afghanistan etter oppfordring fra USA, forsvarte Tysklands sikkerhet. Med den nyliberale revolusjonen og overgangen til «postdemokrati»

knyttet til den, fikk verden en ny sort politisk bedrageri: *ekspertløggen*. Opptakten ble gjort med Laffer-kurven som beviste vitenskapelig at skatteinntekter ville føre til høyere statsinntekter.⁶ Deretter kom blant annet EU-kommisjonens «Cecchini-rapport» (1988): Som belønning for det planlagte Indre marked 1992 lovet den borgerne en velstandsvekst på 5% av det europeiske BNP, en senkning av konsumprisene på gjennomsnittlig 6%, «millioner nye arbeidsplasser» og en forbedring av de offentlige finansene på 2,2% av BNP. I USA ble finanseksperter som Bernanke, Greenspan og Summers enige om at sikkerhetstiltakene som de rasjonelle investorene gjorde i egen interesse og på egen regning, var tilstrekkelige til å stabilisere stadig «friere» globale finansmarkeder. Statlige myndigheter skulle ikke gjøre noe mot finansbobler, også fordi man var blitt i stand til smerteløst å fjerne følgene av bobler som sprakk.

«Narrativet» spredt av mainstreams partier, spinndoktorer, regjeringer og PR-spesialister, samt deres beslutninger og ikke-beslutninger, ble samtidig stadig mer absurd. Som om ikke noe hadde skjedd, ble regjeringsapparatene gjennomtrengt av tidligere og framtidige Goldman-Sachs-ledere som anerkjennelse av deres ekspertkunnskap. Før Barack Obama utnevnte Eric Holder til justisminister i februar 2009, hadde han arbeidet som en av de mest høytlønnede i advokatselskapet Covington & Burling. Dette selskapet hadde spesialisert seg på å forsvare bankdirektører som hadde vært involvert i finanskrisen i 2008, og Holder representerte den sveitsiske banken UBS. Som justisminister sørget Holder for at ingen av toppene i Wall Street ble anklaget for kriminelle handlinger. I stedet laget han avtaler med finansinstitusjoner som J.P. Morgan Chase, HSBC, Wells Fargo, Goldman Sachs og flere om at de skulle betale en bot, men ikke bli anklaget for kriminelle handlinger. Holder begrunnet dette med at anklager mot finansinstitusjonene eller deres ledere kunne ha «kollaterale konsekvenser». La det også være nevnt at seks år etter at Hillary Clinton hadde flyttet ut av Det hvite hus med mann og datter, hadde hun samlet seg en tresifret millionformue, blant annet med feite honorarer fra storbanken Goldman-Sachs. Med disse pengene gikk hun inn i presidentvalgkampen som selvoppnevnt representant for «den hardt arbeidende middelklassen» som i virkeligheten for lengst var degradert til overskuddsbefolkning av det kapitalistiske framskrittet.⁷

Det er lenge siden den nyliberale internasjonalismen utviklet spredningen av sine illusjoner til regjeringskunst. Likevel hevder nyliberalerne at den postfaktiske tidsalderen begynte først i 2016, året med folkeavstemningen om Brexit og Donald Trumps knusing av clintonismen.⁸ Først da postdemokratiet sviktet, da det var slutt på den utbredte tålmodigheten med deres fortelling om en globalisering som i USA kom bare den øverste prosenten til gode, først da forlangte forvalterne av den herskende «diskursen» obligatoriske «faktasjekker». Først da beklaget de den globale medieøkonomiens jerngrep på den ene siden og de nasjonale innsparingene og «manglene» i utdannings-

sektoren på den andre siden, og som botemiddel foreslo de at borgernes valgtrett skulle være betinget av kvalifikasjonstester.⁹ I lang tid hadde de urene fordrevet tiden med sine kapitalismefremmende Facebook-sider og annen nettvirksomhet. At de nå vendte tilbake til valgurnene, ble oppfattet som signal om en truende regresjon. Også avledningen fra forfallet i egne samfunn ved hjelp av «humanitære intervensjoner» eller gjenoppliving av øst-vest-konflikten (nå med Russland i stedet for Sovjetunionen) var plutselig uttømt. Sannhet og moral hadde ikke lenger gyldighet. På spørsmål om hvorfor han ville at England skulle forlate EU i strid med ekspertenes råd, svarte det konservative medlemmet av det engelske Underhuset, Michael Gove: «People in this country have had enough of experts!»¹⁰

Moralisering, demoralisering og de fortrenktes tilbakekomst

Et kjennetegn ved vår tids «åndelige situasjon» er en ny type kulturell splittelse som tilsynelatende uten forvarsel har kommet over de demokratisk-kapitalistiske samfunnene. Det strukturelle grunnlaget for denne splittelsen er et dyptliggende og voksende ubehag ved globaliseringen med stadig flere blant globaliseringens tapere. I årene etter finanskrisen i 2008 nådde denne prosessen en kritisk terskel der ubehagets kvantitet slo over i protestens kvalitet. At dette lot vente så lenge på seg, skyldtes at de som tidligere hadde talt for de rammede, seinest i 1990-årene sluttet seg til globaliseringens fanklubb. De som opplevde globaliseringen som et problem og ikke som en løsning, ble i første omgang uten representanter. Globaliseringens høyeste fase fremmet snarere etableringen av en kosmopolitisk orientert bevissthets-industri. Denne industrien så sine vekstsjanser i de kapitalistiske markedenes ekspansjonstrang, ladet opp med de libertinske verdiene til det sosiale opprøret i 1960- og 70-årene med sine utopiske løfter om menneskelig frigjøring. Nyliberalismens teknokratiske tankegods ble smeltet sammen med den moralske gylne mellomvei i et internasjonalistisk diskurssamfunn. Høyheten over seminarbordene som slik ble etablert, tjener i dag som operasjonsbasis for en spesiell type kulturkamp. Den globalt ekspanderende kapitalismens moralisering er forent med en demoralisering av dem som finner at deres interesser blir skadet.

Etter at valgdeltakelsen i de vestlige demokratiene hadde gått tilbake gjennom flere tiår, begynte den nylig å stige igjen, særlig blant de nederste sjiktene. Bare de nye politiske partiene og bevegelsene trekker imidlertid fordeler av gjenoppdagelsen av demokratiet som politisk korrektiv. Dette skaper uorden og usikkerhet i de nasjonale politiske systemene. De gamle statsbærende partiene med sine medieeksperter, som for lengst er nær sammenknyttet og smeltet sammen med statsapparatene, oppfatter og bekjemper derfor nykomlingene som en dødelig fare for «demokratiet». Kampbegrepet de derved har sluset inn i sin postfaktiske viten, er

«populisme». Dette begrepet blir brukt både mot høyreorienterte og venstreorienterte strømninger og organisasjoner som stiller seg på tvers av TINA-logikken av «ansvarlig» politikk betinget av nyliberal globalisering.

Begrepet populisme har en lang historie. Den strekker seg tilbake til *the progressive era* i USA i 1920-årene og The Progressive Party dannet av Robert M. Follette (1855–1925). Seinere var populisme en heller nøytral betegnelse for ideologien særlig til latinamerikanske politiske bevegelser som oppfattet seg som «folkets» opposisjon mot en selvutnevnt og selvberikende «elite».¹¹ De siste årene er begrepet blitt brukt over hele verden av den liberale internasjonalsismens partier og medier som polemisk samlebetegnelse av opposisjonen som insisterer på nasjonale alternativer mot den påstått alternativløse internasjonalsiseringen. Den klassiske populismen forestilte seg ett folk som konstituerte seg som handlende enhet i politiske konflikter mot en felles fiende som kunne stå til venstre eller til høyre. Denne enheten skulle fordri et fiendtlig innstilt, økonomisk innflytelsesrik og kulturelt arrogant mindretall fra makten. Dette aspektet ved den klassiske populismen har gjort det enklere for de globaliseringstroende å adoptere begrepet. Det gir mulighet til å unngå differensiering, slik at Trump og Sanders, Farage og Corbyn og – i Tyskland – Petry (Alternative für Deutschland) og Wagenknecht (Die Linke) kan skjæres over den samme propagandistiske kam.

Skismaet mellom dem som kaller de andre populistere og dem som betegnes slik, er i dag den dominante politiske konfliktlinjen i finanskapitalismens krisesamfunn. Temaet som dette dreier seg om, er ikke noe mindre enn forholdet mellom global kapitalisme og statlig organisasjon. I dag er det ikke noe som polariserer de kapitalistiske samfunnene så mye som konfliktene om den nasjonale politikkenes legitimitet og nødvendighet. Her smelter interesser og identiteter sammen. Det gir grobunn for gjensidige fiendeerklæringer av en intensitet som man ikke har opplevd siden slutten av den kalde krigen. De resulterende troskrigene kan når som helst gå over i moralske destruksjonskampanjer som berører dyptliggende sjikt av sosial og individuell identitet. Slike prosesser vil være bestemmende for aktelse og foraktelse, inkludering og ekskludering, anerkjennelse og ekskommunikasjon.¹²

Karakteristisk for internasjonalsiseringens politikk er de såkalte «elitenes» samstemte forakt overfor de nye «populistiske» partiene. I den enhetlige internasjonalsistiske språkbruken blir «populisme» først og fremst behandlet som et kognitivt problem. Dens tilhengere skal være mennesker som krever «enkle løsninger». De forstår ikke de faktisk nødvendige komplekse løsningene som internasjonalsismens pålitelige krefter har levert utrettelig og med suksess. «Populismens» representanter er kynikere som lover folket de etterlengtede «enkle løsningene», selv om det som kjent ikke finnes noe alternativ til teknokratenes komplekse løsninger. Slik kan man forklare framveksten av de nye partiene som *En stor regresjon blant vanlig folk* mani-

festert ved mangel på utdanning og respekt for de utdannede, og man kan dyrke «diskurser» om ønskeligheten av å avskaffe folkeavstemninger eller overføre politiske beslutninger til upolitiske eksperter og myndigheter.

I hverdagen fører dette til en moralsk og kulturell forvisning av anti-globaliseringspartiene og deres tilhengere. Påstanden om at de er kognitivt umyndige fører til moralsk fordømmelse av kravet deres om nasjonal politikk for beskyttelse mot risikoer og bivirkninger av internasjonaliseringen. Internasjonalistenes tilsvarende kampbegrep som skal mobilisere minner om rasisme og krig, heter «etnonasjonalisme». Etnonasjonalister er ikke på høyde hverken med globaliseringens moralske krav eller dens økonomiske imperativ – «den globale konkurransen». Deres «bekymringer og sorger» må «tas på alvor», men det er en oppgave for sosialarbeidere. Protest mot materiell og sosial degradering kommer under mistanke om fascisme. Det er tilfelle særlig etter at tidligere talspersoner for de plebeiske klassene har gått over til globaliseringsfraksjonen. En følge av det er at deres tidligere klientell kan artikulere sin protest mot det kapitalistiske moderniseringstrykket bare gjennom det ubearbeidede språklige råmaterialet fra førpolitiske erfaringer av deprivering. Slik kommer det til stadige brudd på de gjeldende reglene for sivilisert offentlig diskusjon. Disse regelbruddene er årsak til harme blant dem «der oppe» og mobilisering blant dem «der nede». Internasjonaliseringens tapere og motstandere unndrar seg samtidig moralsk sensur ved at de trekker seg ut av de offentlige mediene og går inn i de «sosiale» mediene. Ved hjelp av den mest globaliserte av alle infrastrukturer bygger de opp egne kommunikasjonskretser der de ikke trenger å frykte at andre vil fornærme dem med at de er kulturelt og moralsk tilbakestående.¹³

Avskåret

En merkverdighet i 2016 er at Brexit og Trump har overrasket ikke bare den liberale offentligheten, men også dens sosialvitenskaper. Splittelsen i ny-liberalismens globaliserte samfunn blir best dokumentert av hvor forbløffet makt- og diskurselitene ble over de fortrengetes tilbakekomst. Man hadde jo trodd at deres politiske apati kunne tolkes som fornuftig resignasjon. Selv de legendarisk «eksellente» og tilsvarende godt utrustende universitetene på den amerikanske øst- og vestkysten hadde sviktet som varselsystem. Meningsmålinger over de destabiliserte krisesamfunnenes tilstand ved hjelp av 20 minutters telefonintervjuer ga åpenbart ingen nye innsikter. Det er vel mulig at tallet på dem som mistenker samfunnsforskernes intervjuer som spionasje for en fremmed makt, øker. Altså må man unngå dem. Når det ikke lykkes, kan man unngå deres misbilligelse ved å svare på spørsmålene deres slik man tror de forventer. Slik blir «elitenes» illusjon om tilstanden i deres samfunn patologisk sementert. Bare noen få samfunnsvitere synes i dag å se igjennom til de underste sjiktene. Den som har lest for eksempel Robert Putnams bok

Our Kids: The American Dream in Crisis, kunne ikke bli overrasket over Trumps valgseier.¹⁴

Det vil ta lang tid før den verdensborgerliggjorte venstresiden har forstått hendelsene i 2016. I Storbritannia trodde de gjenværende Blair-tilhengerne i Labour at de kunne vinne tilbake sine tidligere velgere med langdryge oppregninger av de økonomiske fordelene ved fortsatt medlemskap i EU. Den skjeve fordelingen av disse fordelene unnlot de å ta med i regningen. Det falt dem ikke inn at det for velgerne dreide seg om at regjeringen de hadde valgt, skulle forplikte seg mer på deres interesser enn på internasjonale avtaler. Den liberale offentligheten viste seg å være avskåret fra hverdags-erfaringene til synkende grupper og regioner. For mange velgere var det heller ikke innlysende at internasjonal arbeidssolidaritet i det 21. århundre skulle innebære plikt til å utsette egen arbeidsplass for tøylesløs global konkurranse.

Interregnum

Hva kan ventes? Trumps demontering av Clinton-maskinen, Brexit og at Hollande og Renzi mislyktes, alt dette i det samme året, markerer en ny fase i krisen i det kapitalistiske statsystemet transformert gjennom den nyliberale revolusjon. For denne krisen har jeg foreslått Antonio Gramscis begrep «interregnum».¹⁵ Det er en periode av ubestemt varighet der den gamle orden allerede har brutt sammen, men en ny ennå ikke kan oppstå. Seinest i 2016 brøt den gamle orden sammen under de populistiske barbarenaes stormangrep. Under den gamle orden hadde regjeringene nøytralisert sine nasjonale demokratier postdemokratisk for ikke å miste forbindelsen til kapitalismens globale ekspansjon. Krav om demokratisk-egalitære inngrep i de kapitalistiske markedene forespeilet de å skulle ta vare på i et framtidig globalt demokrati. I et interregnums vesen ligger at det er uvisst hvordan den orden som vil bli frambrakt, vil se ut. Gramsci skriver at inntil den nye orden finnes, må man «regne med patologiske fenomener av de mest forskjellige slag».

Et interregnum i Gramscis betydning betegner en periode med ekstrem usikkerhet der de vante kausalsammenhengene er satt ut av kraft. Det uventede og farlige kan falle ut av den tilvante rammen når som helst. Disparate og uforsonlige utviklingstendenser gjør seg gjeldende samtidig. Det gjør at det stadig oppstår ustabile konfigurasjoner, og kjeder av *overraskende hendelser* kommer i stedet for *beregnelige strukturer*. En av årsakene til den nye uberegneligheten er at den nyliberale kapitalismens politiske klasser igjen er tvunget til å lytte mer til sine statsfolk. Gjennom flere tiår er det nasjonale demokratiet blitt tørket ut gjennom globaliserings-fremmende institusjonell endring. Nå kommer det igjen i bruk som kanal for artikulering av utilfredshet nedenfra. Perioden med planmessig nedbygging av de nasjonale forsvarslinjene mot de internasjonale markedenes rasjonali-

seringspress er slutt. Etter Trump vil det neppe bli en ny folkeavstemning om Brexit, etter EU-forbildet: vi holder avstemninger inntil resultatet er slik vi vil ha det. Et nydannet valgfolk vil ikke akseptere hverken alternativløse økonomiske naturnødvendigheter eller, for eksempel, påstander om at grensekontroller er umulig. Partier som har satset på *responsibility*, må igjen lære hva *responsiveness* betyr.¹⁶ Eller de må vike plass for andre partier.

Theresa Mays retorikk om «one nation» viser at dette ikke har unngått deler av det politiske lederpersonalet. Allerede i hennes tiltredelsestale den 11. juli 2016 dukket det opp krav som ikke engang er blitt nevnt av Labour Party siden 1980-årene: Bekjempelse av økonomisk ulikhet, mer rettferdig skattlegging av høye inntekter, et bedre utdanningssystem, medbestemmelse for arbeiderne i foretakene, beskyttelse av britiske arbeidsplasser mot utflytting til utlandet, alt dette sammen med begrensning av innvandringen. Iallfall i første omgang har utmeldingen av EU minnet de britiske politikerne om at de først og fremst er ansvarlige overfor sine velgere. Det viser også Mays tale ved årsmøtet til Confederation of British Industry i november 2016. Der forklarte hun resultatet av folkeavstemningen som «menneskenes ønske om en mer rettferdig økonomi».¹⁷

Mays nyproteksjonistiske programerklæring stiller den sosialdemokratiske venstresiden overfor kinkige spørsmål. Også Trump kan bli et problem for venstresiden hvis han prøver å innfri sine industri- og skattepolitiske løfter. Faktisk har den kløktige Bernie Sanders allerede støttet ham flere ganger både når det gjelder sanering av de gamle industriregionene som forfalt i de åtte årene med Obama og et «keynesiansk» program for gjenoppbygging av den nasjonale infrastrukturen. Særlig hvis dette programmet skal gjennomføres samtidig med den lovede skattereduksjonen, krever det en økning i offentlig gjeld. Det samsvarer med de nykeynesianske reseptene som i lang tid er blitt favorisert av politikere og økonomer på den moderate venstresiden («end of austerity»). Mot motstanden fra restene av Tea-Party-fraksjonen kan sannsynligvis dette programmet gjennomføres bare med støtte fra demokratene i Kongressen. Noe lignende gjelder for «helikopterpengene» som Trump tilsynelatende har overveiet. Det kan gjennomføres bare i samarbeid med sentralbanken.

Kanskje vil også Le Pen eller Benoît Hamon satse på en post-globalistisk, nyproteksjonistisk politikk i Trumps og Mays forstand. Denne politikken kan imidlertid ikke sikre stabil vekst, høyere og bedre sysselsetting, reduksjon av privat og offentlig gjeld og tillit til pengesystemet. Vår tids finansialiserte krisekapitalisme kan ikke styres hverken nasjonalt nedenfra eller internasjonalt ovenfra. Den henger i den tynne tråden til en «ukonvensjonell» pengepolitikk med negative renter og en eventyrlig vekst i pengemengden. Denne politikken gjennomføres med sentralbankenes oppkjøp av gjeldspapirer, såkalt «kvantitativ lettelse», som forgjeves prøver å frambringe en slags vekst. For å virke må pengepolitikken etter «ekspertenes» mening

komplementeres med nødvendige «strukture reformer». I landene der slike reformer kanskje kunne gi resultater, er de blitt stoppet av befolkningens motstand mot en diktert «globalisering» av deres levekår. Samtidig vokser ulikheten, også fordi fagorganisasjonene og statene har tapt eller avgitt sin makt til de globale markedene. Det har skjedd en uerstattelig ødeleggelse av nasjonale institusjoner for økonomisk omfordeling. Dette har resultert i en overbelastning av penge- og sentralbankpolitikken som den økonomiske politikkenes siste instans og gjort kapitalismen uregjerlig, både «populistisk» og teknokratisk.

Innenrikspolitiske konflikter er sannsynlige også der det dreier seg om kulturell symbolikk. Vil «populistenes» oppvurdering av de lenge fastboende stammene kreve en nedvurdering i videste betydning av de innvandrede? Og kan venstresiden lykkes i å yte en troverdig kulturell tribut til dem som har våknet fra sin apati? Bortsett fra at dette kan erge det kosmopolitiske sentrums borgerliggjorte tilhengere, er det blitt utvekslet altfor mange onde ord. Ved økonomisk fiasko kan dessuten Trump, May og andre bli fristet til å starte mer eller mindre subtile avledningskampanjer mot etniske og andre minoriteter. Følgen av det ville være at både de anstendige og de uanstendige gjør opprør.

I første omgang kan det bli mindre dramatisk på det internasjonale nivået. I motsetning til Obama, Blair, Clinton, Sarkozy, Hollande og Cameron, kanskje også Merkel, oppfatter ikke de nye nasjonale proteksjonistene seg som de «siste forsvarere av det frie Vesten».¹⁸ Verdenspolitisk har de ingen menneskerettslig ærgjerrighet, hverken overfor Kina og Russland eller, så vidt man kan se, overfor Afrika og Midtøsten. Den som insisterer på humanitære intervensjoner i videste forstand, kan beklage det. Russisk intoleranse overfor kulturaktivister som Pussy Riot utøser ikke noen misjonsreflekser blant de innenrikspolitiske orienterte regjeringene i tiden etter 11/9. I USA ble ikke Victoria Nuland («Fuck the EU») utenriksminister, og basisgruppen for menneskeretter i State Department har gått tilbake til sine universitetsstillinger. Planene om å ta Ukraina inn i EU og NATO, og slik ta Svartehavshavnen fra Russland, er forlatt. Det er også prosjektene for «regimeskifte» i land som Syria. USAs forsøk på å trekke det postsovjetske Russland inn i en ny kald krig, er blitt avbrutt. Kina kan imidlertid komme i stedet for Russland. President Trump kan bringe Kina til å gi avkall på markedsandeler i USA og likevel fortsette å kjøpe og holde amerikanske obligasjoner.

Det begynnende interregnums omstrukturerte miljø er som nevnt preget av dysfunksjonelle institusjoner og kaotiske årsakskjeder. «Populistenes» inntrengning i de statlige maktapparatene er en kilde til ytterligere uvisshet. Interregnums begynnelse har karakter av et bonapartistisk øyeblikk: Alt er mulig, men intet har følger, iallfall ikke de tilsiktede; samfunnet i den nyliberale revolusjon er igjen blitt en «sekk poteter».¹⁹

De nye proteksjonistene vil ikke gjøre slutt på kapitalismens krise. Riktignok henter de politikken tilbake til spillet, og de får middel- og undersjiktene som er blitt globaliseringens tapere, til å ha politikken fast i mente. Heller ikke venstresiden, eller det som er igjen av den, vet hvordan overgangen fra vår tids uregjerlige kapitalisme til en ordnet, mindre truende og mindre farlig framtid kan se ut. Hvis venstresiden overhodet vil spille en rolle igjen, må den trekke lærdom av den mislykkede «global governance» og den identitetsorienterte erstatningspolitikken. Det betyr at sjiktene som det selvutnevnte «kunnskapssamfunnet» har definert som outsiders i fall, ikke må bli overlatt til sin skjebne og dermed til høyresiden. Videre betyr det at en fortsatt globaliseringspolitikk på «småfolkets» kostnad ikke er gjennomførbar i et demokrati, og at man kan åpne en nasjonalstat bare *med* dens borgere og ikke *mot* dem. Med hensyn til Europa betyr det: Den som vil ha for mye integrasjon, høster konflikt og ender med mindre integrasjon. Lederpersonalets kosmopolitiske identitetsorientering i den nyliberale epoken, har delvis vokst ut av den venstreorienterte universalismen. Som reaksjon har dette skapt en nasjonal identitetsorientering; og antinasjonale omskolerings tiltak ovenfra produserer en antielitær nasjonalisme nedenfra. Den som setter et samfunn under økonomisk eller moralsk oppløsningspress, høster tradisjonsorientert motstand. Altfor lenge er de som er utlevert til de internasjonale markedenes uvissheter, blitt lovet politisk markeds kontroll, men har ikke fått den.

Oversatt fra tysk av Rune Skarstein

NOTER

- 1) På kort tid har begreper som dette festet seg i den politiske retorikkens repertoar. Som det vil framgå i denne artikkelen, bruker jeg dem mot strømmen.
- 2) Jf. Wolfgang Streeck, *Buying Time – The delayed crisis of democratic capitalism*, ny paperback-utgave, Verso Books, London 2017.
- 3) Jf. Wolfgang Streeck, «Industrielle Beziehungen in einer internationalisierten Wirtschaft», i: Ulrich Beck (red.), *Politik der Globalisierung*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt M, 1998, s, 169–202.
- 4) Peter Mair og Richard S. Katz, «Changing models of party organization and party democracy. The emergence of the cartel party», *Party Politics*, 1/1, 1995, s. 5–28.
- 5) Jf. Streeck, *Buying Time*, op.cit. og Oliver Nachtwey, *Die Abstiegs-gesellschaft. Über das Aufbegehren in der regressiven Moderne*, Suhrkamp Verlag, Berlin 2016.
- 6) Når det gjelder økonomen Arthur B. Laffers bidrag til Reagans skatte- og statsgjeldpolitikk, jf. David Stockman, *The Triumph of Politics: How the Reagan Revolution Failed*, Harper and Row, New York, 1986.
- 7) «Overskuddsbefolkning» er relatert til Marx' teori om den industrielle reserve-armé. Det dreier seg ikke bare om de helt arbeidsløse, men også store grupper med en ekstremt usikker arbeidssituasjon og sosial situasjon, grupper som er

blitt degradert gjennom det kapitalistiske framskrittet, bl. a. gjennom reallønnsnedgang. Som Case og Deaton har påvist, har det i USA etter finanskrisen vært en økende mortalitet i disse gruppene, utløst av narkotika- medisin- og alkoholforgiftninger, selvmord, skrumplever, diabetes og andre sykdommer blant hvite arbeidere. Jf. Anne Case and Angus Deaton, «Rising morbidity and mortality in midlife among white non-Hispanic Americans in the 21st century», *PNAS*, vol. 112, no. 49, 2015, s. 15078–15083. Tilgjengelig på internett: <https://www.pnas.org/content/pnas/112/49/15078.full.pdf>. – O.a.

- 8) Den 15. november 2016 erklærte redaksjonen for Oxford Dictionaries «post-truth» til årets ord. Die gesellschaft für deutsche Sprache ga sin tilslutning: «i sin motvilje mot ‘de der oppe’ var stadig større befolkningssjikt villige til å ignorere kjensgjerninger og endog akseptere åpenbare løgner. Ikke kravet om sannhet, men uttrykk for den ‘følte sannheten’ fører til suksess i den ‘postfaktiske tidsalder’.» Etter flere tiår med konstruktivistisk hegemoni ved litteraturfakultetene kommer en plutselig gjenoppdagelse av den objektive sannheten. Formålet med denne gjenoppdagelsen er å fornærme borgerne utenfor academia.
- 9) Likheten med literacy tests som borgere med mørk hudfarge i USAs sørstater ble utsatt for, er vanskelig å overse. Et slående eksempel leverer Sandro Gaycken i en artikkel i *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 29.11.2016: «Vi trenger et ‘gnosikrati’. Den som vil velge, må bevise politisk kompetanse.»
- 10) Sitert av Henry Mance, «Britain has had enough of experts, says Gove», *Financial Times*, 03.06.2016.
- 11) Jf. Ernesto Laclau, *On Populist Reason*, Verso, London 2005; og Chantal Mouffe, *For a Left Populism*, Verso London 2019.
- 12) Konfliktens internasjonale dimensjon er interessant. Internasjonalistenes internasjonale advarer mot en Nasjonalistenes internasjonale som det i demokratiets navn gjelder å bekjempe – og vise versa. Iblant er det også snakk om De autoritæres internasjonale som Den (ny-)liberale internasjonale må bekjempe både innenriks- og utenrikspolitisk. Slik blir det satt likhetstegn mellom nasjonalisme og autoritarisme.
- 13) Alternative für Deutschland (AfD) har flere følgere på Facebook enn noe annet parti i Tyskland.
- 14) Robert D. Putnam, *Our Kids: The American Dream in Crisis*, Paperback edition, Simon and Schuster, New York 2016.
- 15) Wolfgang Streeck, *How will Capitalism End?*, Verso, London 2016.
- 16) Peter Mair, «Representative versus responsible government», *MPIfG Working Paper* nr. 09/8, September 2009. Tilgjengelig online: <http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp09-8.pdf>
- 17) «May vil ha den laveste bedriftsbeskatningen blant G20», *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 21.11.2016.
- 18) Alison Smale og Steven Erlanger, «As Obama exits world stage, Angela Merkel may be the liberal West’s last defender», *The New York Times*, 12.11.2016.
- 19) Karl Marx, «Louis Bonapartes attende brumaire», i Karl Marx, *Verker i utvalg 3, Historiske skrifter*, Pax forlag, Oslo 1970.